

VOIMISTELEVA NAINEN SUOMEN KANSAKUNNAN SYMBOLINA

AINO SARJE

**Yhteysthenkilö: Aino Sarje, Tiirasaarentie 23, 00200 Helsinki.
Puh. 09-797 375, sähköposti: aino.sarje@gmail.com**

TIIVISTELMÄ

Sarje A. 2009. Voimisteleva nainen Suomen kansakunnan symbolina. Liikunta & Tiede 46 (6), 41–47.

■ Nationalismi on kansallisia erityispiirteitä ja kansallisvaltion itse-
näistä olemassaoloa korostava aate. Nationalistisessa kerronnassa
ovat olleet merkittäviä huomattaviin urheilusuorituksiin liittyvät
myytit. Suomalaisten miesurheilijoiden kansallisesti myyttisiä suori-
tuksia on viime vuosina käsitelty urheiluhistoriallisissa tutkimuksis-
sa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt naisten panos suomalaisuuden
ja Suomen valtiovalan edustajina ruumiinkulttuurin kansainvälisillä
kentillä. Artikkelissa kuvaan naisten hyvin tunnettuja, osin myyttisiä
voimistelunäytöksiä. Tosin voimistelunäytösten myyttisyys ei aina
ole liittynyt itse esitykseen, vaan myytin on saattanut synnyttää myös
naisten näyttäytyminen tietyssä poliittishistoriallisessa kontekstissa.
Kukin näytös on heijastanut jotain oleellista Suomen senhetkises-
tä kansakunnasta, ja ideologinen merkityksenanto on tapahtunut
kussakin esitystilanteessa aina erikseen osana poliittista kontekstia.
Suomalaiskansallisten voimistelunäytösten lähtökohtana pidän Elli
Björksténin johtamaa valioryhmää Tukholman Olympialaisissa vuon-
na 1912 ja viimeisenä tämän perinteen edustajana Raija Riikkalan
Suomen suvi -ohjelmaa Zürichissä vuonna 1984.

Suomalaiskansallisten voimistelunäytösten analyysiin sovellan
Judith Butlerin teoriaa, jonka mukaan kulttuurisia merkityksiä tuot-
tavat teot ovat performatiivisia, jatkuvasti ylläpidettyjä sosiaalisia esi-
tyksiä. Käsitän suomalaisuuden ilmentämisen performatiivina, toistu-
vana esittävänä tekona, jonka suorittamisessa on merkityksellistä se,
kuka toimii, miten ja missä. Tutkimusaineistonani ovat Kisakentän
artikkelit sekä naisvoimistelukirjallisuus. Merkittävänä lähteenä ovat
naisvoimistelijoiden haastattelut. Tutkimuskirjallisuus keskittyy urhei-
lua, myyttejä ja nationalismia käsitteleviin tutkimuksiin.

*Asiasanat: naisvoimistelu, nationalismi, Suomi-neito, urheiluhistoria,
Judith Butler, Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto (SNLL)*

ABSTRACT

**Sarje A. 2009. Female gymnast as a symbol of Finnish
nationality. Liikunta & Tiede 46 (6), 41–47.**

■ Nationalism is an ideal emphasizing national features and the
independent existence of a national state. The myths linked with
outstanding sports achievements have been significant in the nation-
alistic narration. The nationally significant mythical achievements of
Finnish male athletes have been lately dealt with in the sports his-
torical researches. Less attention has been paid to women's contribu-
tion as representatives of Finnishness and the Finnish state on the
international fields of corporal culture. In my article I will describe
well-known, partly mythical gymnastic performances. It is true that
the mythical quality of the gymnastic performances has not always
been linked with the performance itself, but the myth may have arisen
from the women appearing in a certain political historical context.
Each performance has reflected something essential of the then exist-
ing Finnish nation and the ideological significance of the perform-
ance has shaped separately in each situation as part of the political
context. I consider the starting point of the Finnish nationalistic
gymnastic performances to be the elite group led by Elli Björkstén
in the Stockholm Olympics in 1912 and Raija Riikkala's programme
called *Suomen suvi* (the Finnish summer) in Zurich in 1984 as the last
representative of this tradition.

In the analysis of Finnish nationalistic gymnastic performances I
will apply Judith Butler's theory, according to which the actions cre-
ating cultural significances are performative, continuously repeated
social performances. As I see it, portraying Finnishness is performa-
tive action, in which the fact who is acting, how and where is of im-
portance. My research material consists of the articles in *Kisakenttä*
and the literature of Finnish women's gymnastics. The interviews
with female gymnasts have been an important source. The research
literature concentrates on the studies dealing with sport, myths and
nationalism.

*Keywords: female gymnastics, nationalism, the Finnish maiden, sports
history, Judith Butler, Finnish Women's Union of Physical Education
(SNLL)*

JOHDANTO

Nationalismi on kansallisia erityispiirteitä ja kansallisvaltion itsenäistä olemassaoloa korostava aate, joka edellyttää kielellisesti, kulttuurisesti ja kansallisesti yhtenäistä ryhmää kansakunnan synnyttämiseksi. Suomessa nationalismi muuttui 1900-luvun alun älymystöliikkeestä laajasti puhuttelevaksi ideologiaksi, jonka ytimenä oli ajatus vahvasta valtiosta kansakunnan korkeimpana päämääränä. Suomalaista kansallista identiteettiä koostettaessa merkittäviä olivat huomattaviin urheilusuorituksiin liittyvät myytit, etenkin 1900-luvun alun menestys kansainvälisissä urheilukilpailuissa. Kansallisvaltioiden kehitykseen kuului kansallisuuskäsityksien sitominen ruumiiseen ja näin muodostui sekä sisäistynyt että ruumiillistunut poliittinen ruumis. Tässä yhteydessä biologisen ruumiin haavoittuvuus ja kuolevaisuus sai samaistumiskohteen kansakunnan ruumiin. (Kokkonen 2008, 21; Goltermann 1998, 336)

Nationalistisessa kerronnassa historiallisia aineksia käsitellään valikoiden ja korostetaan yhteiskunnallisesti kohottavia muistoja ja kokemuksia, myyttejä. Émile Durkheimin mukaan myyttien ja riitien tärkeimpiä tehtäviä on tuottaa symboleja, jotka vievät ihmistä eteenpäin luomalla yhteenkuuluvaisuuden tunnetta yhteisön jäsenten kesken ja uusintamalla sen kulttuuria. Suomalaisten miesurheilijoiden kansallisesti myyttisiä suorituksia on viime vuosina käsitelty urheiluhistoriallisissa tutkimuksissa, esim. Kokkonen (2008) ja Viita (2003). Vähemmälle huomiolle on jäänyt naisten panos suomalaisuuden ja Suomen kansakunnan edustajina ruumiinkulttuurin kansainvälisillä kentillä. Valeniuksen mukaan naisten osuus ja naiseus nationalistisessa retoriikassa jäivät usein tunnistamatta. Naisten ei ole oletettu, varsinkaan 1900-luvun alkupuolella, vahvistavan Suomen mainetta kilpaurheilulla, sillä vallinneen ajattelutavan mukaan kilpailemista ei pidetty naisille sopivana. Lisäksi naiset pitäytyivät klassisen voimistelun arvoihin, joidenka mukaan kilpaileminen ei edistänyt kehollista sopusuhtaisuutta ja terveyttä. Naiset osoittivat poliittista ruumiillisuutta voimistelunäytöksillä. Tosin näyttösten myyttisyys ei aina liittynyt itse esitykseen, vaan myytin on saattanut synnyttää myös naisten näyttäytyminen tietyssä poliittishistoriallisessa kontekstissa. (Kokkonen 2008; Durkheim 1980; Valenius 2004, 34–36; Tjeder 2002; Laine 1992, 206)

Artikkelissa kuvaan naisten hyvin tunnettuja, osin myyttisiä voimistelunäytöksiä, ja pohdin niiden välittämää kuvaa suomalaisuudesta. Oletan, että nämä valioiden voimistelunäytökset olivat käytäntö, joka konstruointiin esittämään suomalaisuutta ja kutsun niitä suomalaiskansalliseksi voimistelunäytöksiksi. Suomalaisuuden ymmärrän samaistumiskohteita tarjoavana aatteena, johon kuuluu suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin ihannoiminen ja suomalaisen kansanosan etujen ajaminen. (Kielitoimiston sanakirja 2006, 170)

SUOMALAIKANSALLISET VOIMISTELUNÄYTÖKSET

Myyttisten suomalaiskansallisten voimistelunäytösten perinteen lähtökohtana pidän Elli Björksténin johtamaa valioryhmää Tukholman olympiakisoissa vuonna 1912. Joukkue edusti naisvoimistelun ensimmäistä auktoriteettijärjestöä Suomen Naisten Voimisteluliittoa (SNVL). Liitto hajosi 1920-luvun alussa kahdeksi liitoksi, Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitoksi (SNLL) ja Finlands Svenska Gymnastikförbundet (FSGF), joiden rinnalla toimi kolmantena vaikuttajana TUL:n vahva naistoimikunta. (Laine 1992, 203)

Suomalaiskansallisesti viritetyt voimistelunäytökset elivät 1900-luvulla lähinnä SNLL:n kulttuurissa, jonka ideologia oli voimakkaasti sitoutunut suomenkielisen suomalaisuuden aateperintöön aina 1980-luvulle asti. Muiden naisvoimisteluliittojen samaistuminen suomalaisuuteen tapahtui joko aatteellisista tai kielipoliittisista syistä eri pohjalta. Finlands Svenska Gymnastikförbundin naiset samaistuivat

Ruotsiin ja Skandinaviaan. He kokivat suomenkielisten taholta uhkaa kieltään ja kulttuuriaan kohtaan. Niin ikään Elli Björkstén oli tunnustettu auktoriteetti vain Suomen ruotsinkielisillä alueilla, vaikka muissa Pohjoismaissa naisten voimistelu perustui nimenomaan Björksténin kehittämälle esteettiselle ruotsalaiselle voimistelulle. Työväen Urheiluliiton naiset puolestaan suuntautuivat kansainvälisyyteen veljesjärjestöjensä kanssa osallistumalla mm. työläisolympialaisiin, jotka pidettiin 1930-luvulla Wienissä ja Antwerpenissa. Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä TUL:n valioiden kiertueet suuntautuivat pääosin Itä-Euroopan maihin, ja vain järjestön suurimmat edustusryhmät esiintyivät Keski-Euroopassa. (Laine 2000, 127, 214–219, 1992, 204; Valenius 2004, 192–193, Meinander 1996, 54–81)

Tässä yhteydessä tulee olla tarkka, ettei sekoita eri tavoin tulkittua suomalaisuutta ja isänmaallisuutta. Naisvoimistelun aatepohjana oli isänmaallisuus, ja jo Elin Kalliolle, Suomen naisvoimisteluliikkeen perustajalle, suurin innostuksen antaja oli suomalaisuuden edistäminen. Anja Järvinen arvioi, että sekä FSGF että TUL pyrkivät ”omien aatteidensa pohjalta kohti parempaa tulevaisuutta, jossa kaikilla olisi hyvä olla tässä maassa.” (Kleemola 1996, 27; Järvinen, haastattelu)

TUTKIMUSTEHTÄVÄ, -MENETELMÄ JA LÄHTEET

Artikkelissa kuvaan suomalaiskansallisia naisvoimistelunäytöksiä ihanteellisen suomalaisuuden edustajina kansainvälisillä kentillä. Ideologinen merkityksenanto on tapahtunut kussakin esitystilanteessa erikseen osana poliittista kontekstia. Näytösten myyttisyys oli tuntuvin perinteen alkuaikoina suomalaisuusaatteen ollessa vahvimmillaan. Näin ollen myös artikkelissani näyttösten myyttisyyden ja yhteiskunnallisten yhteyksien pohdinta on vahvempaa ensimmäisten suomalaiskansallisten voimistelunäytösten osalta. Toki myöhemminkin kukin näytös on heijastanut jotain oleellista Suomen senhetkisestä kansakunnasta.

Naisvoimistelun valioiden näytöksissä tulkinta suomalaisuudesta muotoiltiin yhä uudelleen aina omassa ajassaan ja toteutui performatiivisilla teoilla, liikkeillä ja symboleilla kansainvälisillä areenoilla. Judith Butlerin teorian mukaan teot, joilla tuotetaan kulttuurisia merkityksiä, ovat performatiivisia, jatkuvasti ylläpidettyjä sosiaalisia esityksiä. Käsitän suomalaisuuden ilmentämisen Butlerin mukaisesti performatiivina, toistuvana esittävänä tekona, jonka suorittamisessa on merkityksellistä se, kuka toimii, miten ja missä. Performatiivisessa toistossa sosiaalisesti jo vakiinnutettuja merkityksiä esitetään ja koetaan uudelleen. Toisto on myös näiden merkitysten oikeuttamisen rituaalinen muoto. (Butler 2006, 234–236, 241, 244–245)

Tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt urheilua, myyttejä ja nationalismia käsitteleviä tutkimuksia. Näistä tärkeimpiä ovat olleet Jouko Kokkosen tutkimus (2008) suomalaisesta urheilunationalismista 1900-luvun alkupuolella sekä Juha Alan (1999) ja Johanna Valeniuksen (2004) Suomi-neito -hahmoa käsitteleviä tutkimukset. Ensimmäisiä voimistelunäytöksiä analysoin lehtiartikkelien, etenkin SNLL:n äänenkannattajan Kisakentän naisten olympiavoimistelunäytöksiä käsittelevien kirjoitusten pohjalta. Sotien jälkeisten näyttösten aineistona ovat naisvoimistelijoiden haastattelut. Valitsin haastateltaviksi harkinnanvaraisesti niitä SNLL:n voimistelijoita, jotka ovat itse osallistuneet näytöksiin joko voimistelijoina tai koreografeina. Lisäksi haastattelin kahta TUL:n naisvoimistelijavaikuttajaa. Aineisto on koottu osana laajempaa naisvoimistelun historiaa käsittelevää haastattelurunkoa. Lisäksi olen käyttänyt Irja Kleemolan SNLL:n historiaa käsitteleviä teoksia (1976) ja (1996).

NAISVOIMISTELIJAT TUKHOLMAN OLYMPIALAISISSA VUONNA 1912

Suomi-kuva eli Suomesta maailmalla muotoutunut mielikuva pienestä, itsenäisyyttään vaalivasta kansasta alkoi kehittyä 1900-luvun alussa Venäjän sortokaudella. Suomalaisten sitkeä kamppailu venäläistä sortoa vastaan herätti maailmalla laajaa myötätuntoa. Kuvaan kuuluivat kunnia ja laillisuus, mikä Paasivirran mukaan ”toi Suomelle sivistyneen Euroopan kunnioituksen”. (Hentilä 1992, 140; Paasivirta 1962, 19)

Näissä oloissa olympiakisat saivat erityisen suuren vertauskuvallisen merkityksen. Vuoden 1912 Tukholman olympialaisten avajaisissa Elli Björksténin johtama 24 naisvoimistelijan valioryhmä Gymnastikföreningen i Helsingfors -seurasta luotsasi Suomen 186 urheilijan joukkueita kisakentälle. Venäläiset varmistivat, etteivät suomalaiset kannaa omaa lippua, vaikka muodostaisivatkin erillisen olympiajoukkueensa. Suomalaiset marssivat Finland-kilpi tunnuksenaan venäläisten jäljessä, mutta kuin itsestään venäläisiin venähti väliä mielenosoituksellisesti useita kymmeniä metrejä. Lisäksi avajaisten lippukiellosta huolimatta naisvoimistelijat kantoivat seuransa sinivalkoista Uudenmaan vaakunalla koristettua lippua, jossa oli ruotsiksi urheiluatteellinen teksti ”*Terve sielu, terveessä ruumiissa*”. Venäläiset vaativat lipun poistamista, ja se poistettiin kentälle ryhmittymisen aikana. Yleisö osoitti voimakkaasti Suomi-sympatioita. (Jukola 1953, 48; Paasivirta 1962, 19–26, 31–32)

Naisvoimistelujoukkueen jäsenet olivat pukeutuneet vaaleanharmaaseen, antiikin kreikkalaisia kaapuja muistuttava mekkoon. Heidän olemuksensa oli sangen yhdenmukainen 1800-luvun kuluessa muotoutuneen kansallisen symbolin Suomi-neidon kanssa. Alan mukaan Suomi-neito -ryhmäfantasia edusti suomalaiselle kansallismieliselle sivistyneistölle kuvaa Suomesta omana kansallisena ja valtiollisena kokonaisuutena. Neidolla oli erityinen merkitys maamme kansallistunteen nostattamisessa ja vastarinnan välikappaleena. Hahmo oli tunnettu Ruotsissa painetuista Suomi-neito -kuvapostikorteista, joissa Suomi-neito suojelee maamme valtiollisia tunnuksia, Suomen lippua tai Suomen vaakunaa. Neito kuvattiin vaaleana, hulmuavahiuksisena ja sinisilmäisenä antiikintyyliisessä vaaleassa, liehuvassa kaavussa. (Kleemola 1996, 43; Ala 1999, 9, 14; Reitala 1983)

On paikallaan pohtia, miksi valiodien asu oli uudenlainen, sillä naiset käyttivät tuohon aikaan voimisteluasuun sinisiä voimistelu housuja ja valkoista tai sinistä puseroa. Voidaan arvailla, oliko Suomi-neidon mieleen tuova voimisteluasu provokaatio: kokonainen joukkue Suomi-neitoja. Björkstén oli tunnettu svekomaani, jonka isänmaallisuus ilmeni sitoutumisena ruotsinkielisen kulttuurin etevyyttä korostavaan Suomi-käsitykseen. Sitä paitsi Suomi-neito -perinne ja vastarintakuvat innoittivat etenkin naisasianaisia. Björksténin isänmaallisuutta kuvaa sekin, että hänen oppilaansa saattoivat voimistella jonkin isänmaallisen marssin tahtiin ja liittävät *isänmaallisen tunteensa ilmehikkäällä* tavalla sen säveliin ja sanoihin. Näin voimistelijat myös Tukholmassa liikkuiivat uudella tavalla, naisellisesti liikemotiiviaan ilmentäen. Kisakenttä kertoi ruotsalaislehtien ihailleen naisten plastisen voimistelun sielukasta ja naisellista leimaa: ”*Sisäänmarssissaan kulkivat suomalaiset naiset kevyesti, vapaasti ja luonnollisesti. Niin oli asianlaita myös heidän liikkeissään. Se oli esteettistä voimistelua, mutta sen ohessa oli pantu painoa myös fysiologisille vaatimuksille.*” Toisaalta Björksténin estetiikan esikuvana oli klassismi ja aikalaisten mukaan Tukholman esityksessä oli helleeninen henki. Voimistelupuvut saattoivat liittyä myös keskieuropalaiseen voimisteluasuun, jota käytettiin mm. Jaques-Dalcrozen koulussa ja Björksténin tiedetään vierailleen siellä. Myös uutta esteettistä voimisteluyhtälään hän oli työstänyt jo pitkään. Provokaatio tai ei, näihin aikoihin naisvoimistelujuhlat kiellettiin ja naisvoimistelu leimattiin poliittiseksi toiminnaksi. (Björkstén 1920, 54; Wichmann 1965, 77; Collan 1912, 147; Kleemola 1976, 419; 1996, 42–43)

Kertomusta Tukholman vuoden 1912 lippukiistasta ja naisvoimistelunäytöksestä toisteltiin myöhemmin todisteena venäläisten sorrosta. Kisakentässä kirjoitettiin vuonna 1930: ”*Kauneissa riveissä, kevein askelin sukeltautui esiin joukko johtajineen ja lippuineen. Akkiarvaimatta – tuli joku sanantuoja, joka johdatti voimistelijoiden lipun syrjään. Venäjän edustajien mielestä ei ollut sopivaa, että pieni maa esiintyi omine lippuineen. Suurten valtioiden on saatava se kunnia itselleen, oli se sitten vaikkapa pienten kustannuksella. Tämä välikohtaus ei kuitenkaan vaikuttanut johtajaan eikä esiintyjiin, – yleisön huomio kiintyi yhä enemmän esiintyjiin ja ihastus kasvoi liike liikkeeltä.*” Kertomuksessa naisten näytös saa jo suuremman merkityksen kuin Kisakentän aikalaikirjoituksissa. Vuonna 1938 Elli Björksténin voimistelunäytöstä vuoden 1912 olympiakisoissa hehkutettiin vielä vahvemmin ja kerrottiin näytöksen olleen päivän huippukohdan ja vanginneen koko yleisön huomion, ihastuksen ja sympatian. Joissakin kertomuksissa lipun poistaminen kesken avajaisten saattoi muuttua jopa Suomen lipun häpäisyksi, johon ruotsalaiset olivat venäläisten vaatimukselta taipuneet. Vielä toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeenkin välikohtaus tarjosi todistusaineistoa venäläisten petollisuudesta ja mielivaltaisuuksista suomalaisten olympiaedustuksen alkuvaiheessa. Samalla terävöityi väite Tukholman olympiakisoista Suomen itsenäisyystalutuksen lähtölaukauksena. (Kisakenttä 10, 1930; Karjalainen 1938, 163; Kokkonen 2008, 240, 296, 302)

NAISVOIMISTELIJAT BERLIININ OLYMPIAKISOISSA VUONNA 1936

Naisvaliovoimistelijoiden osallistumiseen Berliinin olympiakisoihin vuonna 1936 liittyy niin ikään myyttejä, jotka pohjautuvat etenkin eräisiin vierailuihin Saksan poliittisten johtajien luona. Kuuden maan, mm. Skandinavian maiden voimistelijat oli kutsuttu esittämään parastaan Berliinin stadionille maailman kansoja edustavalle monikymmentuhantiselle yleisölle. Suomen porvarillinen urheiluliike kannatti naisvoimistelijoiden edustusta Berliinissä, olihan sillä ollut läheiset suhteet Saksaan jo 1920-luvulta alkaen. Olympiakisoja edeltävänä vuonna Aamulehti kirjoitti, että SNLL on täysin tajunnut olympialaiskutsun velvoituksen ryhtymällä ajoissa vakaviin valmisteluihin niin voimistelijoiden ryhmiin kuin esitettävän ohjelman suhteen. ”*Siniristilippua seuraavan naisvoimistelijajoukon on nyt esitettävä, mihin täällä pystytään, on osoitettava, että eivät täällä Pohjolan karussa maaperässä yksin miehet pysty voimainnäyttelyyn, eikä yksinomaan joku pieni naisten valiojoukko kelpaa ruumiinharjoitusten avulla esiintymään, vaan että koko Suomen kansa, niin miehet kuin naisetkin, on tälläkin alalla kelpollinen astumaan muiden kansojen rinnalle.*” Myös SNLL:n silloinen puheenjohtaja Kaarina Kari uskoi hankkeen suureen merkitykseen Suomelle. Hänestä naisten voimistelunäytöksellä voitaisiin ”maailmankisoissa” erikoisen tehokkaasti mainostaa Suomea, vaikkei sillä tuotaisikaan pisteitä maallemme urheilusuoritusten tapaan. (Aamulehti 1935, 3; Kisakenttä 11, 1936, Peltovuori 2005, 263–272)

Suomen virallisen urheilujoukkueen vahvuus Berliinissä oli 138 henkeä. Lisäksi kisakaupunkiin matkusti 200 SNLL:n naisvoimistelijaa joista parhaat voimat voimistelivat ja muut esittivät kansantanssijain kansallispukujen *riemukkaassa väriiloistossa*. Suomalaiset suorittivat ohjelman alkuosan päivänvalossa, mutta illan nopeasti pimetessä ohjelman loppuosan aikana käytössä olivat voimakkaat valonheittimet, jotka valaisivat myös kansantanssijain näytöstä. Elsa Aro säesti voimistelijoita säveltämälläan sibeliaanisella musiikilla. Voimisteluosuus koostui kolmesta Hilma Jalkasen suunnittelema ohjelmasta, jotka edustivat pehmeää keskustaliikuntaa ja etenivät ruotsalaisen voimistelun liikesukujen mukaan. Voimistelijoiden asuina olivat vaaleansiniset, lyhyet mekot, joiden suhteen Jalkanen oli ollut erittäin tarkka. ”*SNLL kustansi voimistelijoille puvut, mutta kun ne saapuivat tehtaalta*

Hilma Jalkanen kauhistui: 'Minun tyttöni eivät lähde tuollaisissa puvuissa.' Syynä oli se, että puvun vyötäisillä oli ryppynauha, ja käsiä ylösnotettaessa puku seurasi mukana. Aikaa lähtöön oli vain pari päivää. Eeva Saurio, voimistelunopettaja ja ateljeempelija työllistettiin. Tämä ompeli joukkoineen yötä päivää sata trikoopukua," Kaarina Vasarla muisteli. (H. T:nen 1936, 187; Vasarla, haastattelu; L. K.1936, 189; Kleemola 1976, 421–422; 1996, 12, 101–102)

Kisakenttä seurasi naisvoimistelijoiden menestystä olympiakiisoissa esimerkiksi siteeraamalla Olympia-Zeitung -lehteä, joka oli kisajärjestäjien virallinen julkaisu. Siinä kerrottiin mm., että voimistelijoiden saamat suosionosoitukset olivat toisinaan niin valtavat, että niiden pauhuun hukkui musiikki. Sinisissä voimistelupuvuissa tytöt marssivat stadionille täyttäen sen kauniilla liikehtimisellään, hypyillään ja tanhuillaan. Ohjelman suoritus oli täysin puhdasta ja varmaa, taitoitaidetta, jossa ei ollut ainoatakaan teknistä virhettä eikä vähäisintäkään epäröintiä. "Tämä voimistelu on enemmän kuin tavallisia vapaaliikkeitä. Se muistuttaa tanssillista suloutta ja täytti voimistelun tärkeimmän vaatimuksen: liikehtimisen ilon. Me näimme sen tyttöjen hymyilevistä kasvoista, jotka ilmaisivat iloa ja onnellista riemua. Mutta lopullisesti valloitettiin katsomo sinä hetkenä, jona tytöt värikkäissä kansallispuvuissaan tanssivat kotimaansa kansantanssija – (ja) saavuttivat pysyvän sijan kaikkien katsojien sydämissä." Suomen Urheilulehdessä huippuvoimistelija Heikki Savolainen kiitti naisten voimistelunäytöstä: "Mitalin arvoinen teko. Kokonaisuuksena näyttös oli sitä luokkaa, etteivät meidän miesvoimistelijamme yhtä suurella joukkueella olisi pystynyt laisinkaan naisten kanssa kilpailemaan. Siitä huolimatta, että taitovoimistelijamme kuuluvatkin maailman parhaimpiin." (L. K. 1936, 190; Kisakenttä 12, 1936, 190; Levälähti, 273)

Naisvoimistelujoukkueelle osoitettiin muutakin huomaavaisuutta isäntämaan taholta, sillä joukkue sai tavata useita Saksan valtion korkeimpia johtajia. Voimistelijoiden kuvausten perusteella silloisen Saksan johtajilla oli kyky luoda suggestiivinen kontakti nuoriin naisvoimistelijoihin. Ministeri Hermann Göring vei heidät autoretkellä metsästysmajalleen ja oli tyttöjen mielestä äärettömän kohtelias ja heistä kiinnostunut. Ministeri Joseph Goebbels tarjosi voimisteliijoille illallisen. Kutsun esitti myös itse valtakunnankansleri Adolf Hitler, mikä oli saksalaisellekin harvinainen kunnia ja saksalaisten näkökulmasta äärettömän merkityksellinen tilaisuus. Vastaanotolla tunnelma oli melkein hilpeä. Jokainen tunti olevansa juuri se yksilö, joka erityisesti miellytti "Führeriä", ja useimmille hänellä oli jokin sanottavaa. Hitler lausui myös Suomen pienen kansan kisamenestyksestä tunnustuksensa, " – – mahdatte olla terve ja voimakas kansa." Kisakentän kirjoittaja kertoi, että "yksimielisesti kohotimme kätemme Hitler-tervehdykseen," ja lisäsi, että "muuten ensi kerran matkallamme." Suomessa oikeistolainenkaan urheiluliike ei suosinut kättä kohottamalla suoritettavaa olympiatervehdystä, joka muistutti natsitervehdystä, vaikkei se muutoin arvostellut Saksassa tapahtunutta ideologista kehitystä tai juutalaisvastaisia toimenpiteitä. Kisakentässä kerrottiin, että tilanteen jännitys ja tarjoilun runsaus sai tytöt riemastumaan siinä määrin, että Kaarina Karin piti välillä huomauttaa: "Tytöt hymyillään pänsä hillitymin. Muistetaan, että nyt arvostellaan kansaamme meidän mukaan." (Peltovuori 2005, 268–272; Rivinainen 1936, 191–192; H. T:nen 1936, 187–188, Nygrén 1987, 234)

Naisvoimistelijoiden myyttistä osallistumista vuoden 1936 olympialaisiin on jälkipolvi käsitellyt ristiriitaisesti. Osa on painottanut sitä, että SNLL osana suomalaista oikeistolaisista urheiluliikettä suhtautui Saksaan myönteisesti, vaikka Saksan kisajärjestelyihin liittyi monia ideologisia ja juutalaisvastaisia piirteitä, jotka nostivat vastalauseita maailmalla. Tästä näkökulmasta naisvoimistelijoiden näyttös oli poliittinen teko. Toisaalta mahdollisuudesta esiintyä Olympiakisojen kymmentuhatpäiselle yleisölle on vaikea kieltäytyä jo sen luoman haasteen vuoksi. Tätä näkökulmaa edustaa myös Else Trangbæk käsitellessään Tanskan naisvoimistelijoiden osallistumista vuoden 1936 olympiakisojen voimistelukavalkadiin. Hänen mukaansa naisten pyr-

kimys oli lähinnä osoittaa kykyjään kansainvälisillä areenoilla, eikä niinkään poliittiset päämäärät. (Nygrén 1987, 234–235; Trangbæk 1997)

SOTIEN JÄLKEINEN SUOMI ESITTÄYTYI

Toisen maailmansodan jälkeen voimistelijoiden näytökset suuntautuivat maihin, joihin SNLL:lla oli ennen sotia läheiset yhteydet, kuten Ruotsiin ja Saksaan. Vuoden 1949 Tukholman Lingiadeilla SNLL:n Elna Koppoksen johtamassa joukkueessa oli 206 voimistelijaa. Esiintymisasuina puolella joukosta oli siniset ja toisella puolella valkoiset kellohelmaiset ja kaulukselliset puvut. Ruotsalaisten lehtien lausunnoissa kuvattiin, kuinka joukkue " – oli tavattoman sykähdyttävä näky marssiessaan esiin: ensin lumivalkea joukko, sitten sininen kuin ylistys lipulle. He liikkuvat sellaisella joustavuudella ja jänteveydellä, että tunsit itsensä täysin valloitetuksi." (Kleemola 1976, 430)

Kylmän sodan ilmapiirissä Suomi tunnettiin maailmalla talvisodan taistelijana, velan maksajana sekä demokraattisten perinteiden vaalijana. Muita kestoarvoiteita olivat tuhannet järvet, sauna ja lappi sekä Sibelius ja Nurmi. Suomi-kuvan kirkastamisessa naisvoimisteli-joilla oli sosiaalinen tilaus luoda tulevaisuudenuskoa. Noina vuosina Suomen edustustehtävä uskottiin kaunottarille hälventämään sotaan liittyviä ankeita mielikuvia. Mm. Miss Universumiksi valittu Armi Kuusela kiersi Suomen vasta perustettujen lähetystöjen mieluisana vierana. (Lähteenkorva & Pekkarinen 2008, 36)

Hilma Jalkanen pani alulle voimistelun valioitten valioitten suomalaiskansalliset näyttökierroksia. Ryhmään kuuluivat hänen luottopilaansa. Ensimmäinen onnistuminen oli Italiassa kansainvälisissä voimistelulukupailuissa Firenzessä sekä Roomassa. Valkopukuinen joukkue saavutti tavatonta huomiota, sillä solakat ja vaaleat suomalaiset olivat italialaisten suosikkeja. Myös Sveitsissä lehdistö pani merkille sievien ja sorjien suomalaisvoimistelijoiden viestin, jonka he esittivät rytmillisesti jäsenten suloisella leikillä. Ensimmäisellä Amerikan kiertueella vuonna 1956 Jalkasen valiorhymällä oli jo yli 50 esitystä. *American tour* -esitteessä Suomen tasavallan presidentti ja rouva Kekkonen tervehtivät Amerikan voimistelijapiirejä ja toivoivat, että naisvoimistelijoiden esitykset lähempiä kulttuurisia suhteita Yhdysvaltojen ja Suomen välille. Raija Riikkala muisteli, että suomalaisuus oli kiertueilla ylpeydenaihe. "Sodan jälkeen Suomi oli suosikki kansa, urhollinen Suomi. Meidät otettiin aivan upeasti vastaan joka paikassa ihan korkeimmalla taholla, lähetystöjen ja pormestarien taholta." (Puotunen 2000, 63; Laine & Sarje 2002, 8; Riikkala, haastattelu)

Suomalaisuutta edustamaan ulkomailla muodostettiin 1960-luvulla jopa kaksi valiorhymää: Suomi-Tytöt ja Finngymnasts. Kumpaankin ryhmään kuului tusina voimistelijaa. Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen Finngymnasts-ryhmä koostui laitoksen valioista ja ohjelmistona oli pääosin Hilma Jalkasen koreografioita, kuten tunnettu ohjelma *Keveyttä ja voimaa*, jossa voimistelijat ilmaisivat liikkumisen erilaisia liikelaatuja. SNLL:n Suomi-Tytöt olivat voimistelunopettajia, luokanopettajia ja lääkärintävoimisteliijoita. Ohjaajina olivat Aino Numminen ja Raija Riikkala. Minkkisen ohjelmissa käytettiin palloja, keiloja ja vanteita ja Riikkalan osuus koostui vauhdikkaista hypyistä, lyyrisistä sarjoista ja rytmityksestä. (Riikkala, haastattelu; Tamminen, haastattelu)

Euroopassa valiorhymien matkat suuntautuivat yleensä Pohjois-maihin ja Länsi-Saksaan. Kiertueita tehtiin myös Unkariin – jopa Turkkiin ja Egyptiin. Myyttisimmät esiintymiset olivat Amerikan kiertueilla. Ensimmäinen Suomi-Tyttöjen Amerikan-kiertue oli vuonna 1962 ja käsitti yhteensä kaksitoista näyttöstä yliopistoissa ja suomalaisseuduilla.

Seuraavassa on lueteltu voimistelijoiden kiertueiden matkakohdetet eri vuosina:

1959 Länsi-Saksa: Hampuri, Berliini, Hannover
1960 Länsi-Saksa: Köln, Wesseling, Coburg, München, Nürnberg
1961 Länsi-Saksa: Werden, Emden, Jewer, Nienburg, Bückenburg, Münden, Osterode, Salzgitter-Lebenstedt, Woltenbüttel, Uelzen, Hannover
1962 USA ja Kanada: New York, Springfield, Cortland, Fitchburg, Toronto, Detroit, Chicago, Washington, Philadelphia
1963 Turkki: Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa, Efesos
1964 Iso-Britania: Lontoo, Birmingham
1964 USA: Los Angeles, Sacramento, San Diego, San Francisco
1965 Egypti: Kairo, Aleksandria, Port Said, Damahur
1966 USA ja Kanada: Montreal, Ottawa, Toronto, Salt Marie, Port Arthur, Boston, Detroit, Ashland, Duluth, Iowa, Victoria, Vancouver, Seattle, Portland, Los Angeles, San Diego
1968 USA ja Kanada: St. Louis, Springfield, Chicago, Detroit, Niagara Falls, New York

Kuvaa Suomesta osana Pohjoismaita rasitti Juhani Paasivirran mukaan Suomen kytkeminen Neuvostoliittoon. Etenkin Yhdysvalloissa Suomen suurlähetystö tiedotti voimakkaasti hälventääkseen kuvaa Suomesta Neuvostoliiton satelliittina. Mielikuvan muuttaminen faktoja kertomalla oli työlästä, lähes mahdotonta. Suomen silloisen New Yorkin pääkonsulin mukaan valiovoimistelijoiden näytökset olivat arvokkaampaa mainosta Suomelle kuin Suomen konsulaatin työ, vaikkei Suomen edustustokaan ollut toimeton. Washingtonin suurlähetystö julkaisi useita Suomea kuvaavia kirjasia, joissa Yhdysvaltain ja Suomen suhteille omistettiin paljon huomiota. Voimistelijoiden Amerikan-kiertueisiin tiivistyi elegantilla tavalla Suomen ulkopoliittinen nuorallakävely: maamme ei ottanut vastaan Marshall-apua, mutta loi silti erilaisia kulttuurisia yhteyksiä Yhdysvaltoihin. Vuonna 1968 Suomi-Tyttöjen Amerikan-matkaa suojelivat tasavallan presidentti ja rouva Kekkonen. Ryhmä suuntasi kiertueensa Missouriin, jonne oli kokoontunut 9000 asiantuntijaa ja vaikuttajaa ympäri maata. Lehdistö kirjoitti yleensä vuolaasti suomalaisesta valioryhmästä. Näytös saatiin lisäksi televisioida. Myös Suomen USA:ssa ja Kanadassa toimivien edustajistojen päälliköt olivat paikalla. He korostivat puheissaan matkan merkitystä maamme tunnetuksi tekemisessä vakuuttuneina siitä, että ”kun kysymyksessä on maailman parhaisiin kuuluvat naisvoimistelijat, niin esityksetkin olivat niin erinomaisia kuin olivat. Tämä kaikki oli maalle (Yhdysvallat) kuin todistuksena siitä, että vielä elää ja kukoistaa vanhassa maassa terve, elinvoimainen, kaunis nuoriso huomispäivän parhaimpana lupauksena.” (Paasivirta 1962a; Kleemola 1976, 437; 1996, 163–168; Lähteenkorva & Pekkarinen 2008, 139)

Näytökset aloitettiin lippuseremonialla sekä isäntämaan ja Suomen kansallislauluilla. Aila Tamminen kertoi näytösten viestistä. ”Oma lippu, Suomen itsenäisyys! Ryhmän pisin ja näyttävintä tyttö kantoi lippua. Se oli kunniatehtävä ja aina se sykähdytti, melkein itketti. Emme voineet kuvittelakaan, että lavalle tultaisiin millään muulla tavalla kuin Suomen lippua kantaen.” Myös Raija Riikkala muisteli, että ”lippu oli aina mukana, aina. Näyttämöllä tehtiin kierros ja meidät esiteltiin. Lippu loi niin kohottavan tunteen. Me tunnettiin oikein, kuinka me oltiin Suomen lähettiläitä.” Tarja Kankainen täydensi, että ”Suomen lipun kantaminen ulkomailla oli jotenkin niin vaikuttavaa. Tuli sellainen lämmin ylpeys mieleen, olemme suomalaisia ja tulemme sellaisesta maasta, josta monella ei ole mitään käsitystä, nimenomaan erilaisesta maasta.” Aila Tamminen korosti voimistelijoiden ymmärtäneen ”myös asian symbolisen puolen. Aplodit eivät olleet tarkoitettut vain tälle joukkueelle ja tälle näytökselle, vaan voimistelulle ja suomalaiselle tytölle.” (Tamminen, haastattelu; Riikkala, haastattelu; Kankainen, haastattelu)

Näytökset kestivät tunnista puoleentoista ja koostuivat useammasta voimisteluohjelmasta, pianistin musiikkiesityksistä sekä sikermästä suomalaisia kansantanssijia. Voimistelu perustui musiikkiin ja liikkeen

yhdistämiseen ja kuhunkin ohjelmaan sävellettiin oma musiikki. Näin säestäjän panos oli huomattava näytöksen kokonaisuuden kannalta. Voimisteluohjelmat olivat muotopuhdasta, tarkkaa ja vaativaa voimistelua, mutta harmonista ja sulavalinjaisista. Liikekieli oli keskustaliikunnasta voimansa saavaa naisvoimistelua ja sommittelu ruotsalaisen voimistelun liikesukujen mukaista. Riikkala kertoi Suomi-Tytöille tekemästään ohjelmasta: ”Se oli sitä aikaa, että pitäydin hyvin tarkkaan Lingin kaavassa. Se alkoi käten liikkeillä ja sitten tuli sivutaivutukset, mutta se kätenliike ei ollut vain kätenliike vaan siinä oli jo sivuaskelaita ja lopussa oli hyppy. Siihen aikaan liikkeet eivät saaneet kuvata mitään, ne olisivat olleet tanssia, mutta tytöt osasivat elää sen musiikin.” (Tamminen, haastattelu; Riikkala, haastattelu)

Kurinalaisesti valmennetuissa joukkueissa tarkkailussa oli myös tyttöjen ulkonäkö. Raija Riikkala kuvasi, että voimistelijoiden olemus oli raikas, huoliteltu ja ryhdikäs, sillä ”viestinä piti olla raikasta ja puhdasta liikuntaa ja raikkaita nuoria naisia esimerkiksi Suomen puhtaasta luonnosta. Suomalaisuus välittyi sillä, että voimistelu oli niin tyystin erilaista. Viestimme, että olemme upea kansa ja että osaamme paljon. Kaikki olivat sivistyneitä tyttöjä ja kaikki puhuivat englantia kivasti. Voimistelijat edustivat maatamme naisellisella ja hienolla tavalla.” Voimistelijoiden habituksen tuli olla norja, hulmuavahiuksinen neito. Tarja Kankainen muisteli, ettei hänellä ollut ”pitkää vaaleaa tukkaa tai komeaa vartaloa. Putosin viime vaiheessa siitä Amerikan-joukkueesta. Piti olla vaaleat, ainakin puolipitkät hiukset ja oikein kaunis vartalo. Samalla vietiin suomalaista naiskauneutta.” Voimistelijoiden esiintymisasuna oli yleensä, valkoinen silkkinen kapeahko ja lyhyt mekko sekä juhlapukuina vanhaa suomalaista kulttuuria edustavat aidot kansallispuvut. Tosin voimistelijoiden niukat esiintymisasut saattoivat ”länsimaitten” ulkopuolella aiheuttaa pienen kulttuurisokin. Tarja Kankainen muisteli, että Turkissa yleisönä oli vain miehiä ja vastaanotto oli aika outo: ”Mehän oltiin tietysti ilman sukkahousuja, niin siellä miehet kurkistelivat sillä silmällä. Hieman oli sellainen tunne, että he eivät yhtään arvosta, mitä me tehdään, vaan halusivat nähdä pohjoismaalaisia vaaleita naisia pienissä vaatteissa. Siihen aikaan Turkki oli aika suljettu maa. Ei olisi saanut käyttää hihattomia voimisteluasuja.” (Kankainen, haastattelu; Tamminen, haastattelu; Riikkala, haastattelu; Kleemola 1996, 165; 1976, 345, 439)

KOULUTYTÖT SUOMEA EDUSTAMASSA 1970-LUVULLA

Liennytyksen aikakaudella 1970-luvun alussa maailmalla, myös Yhdysvalloissa, puhuttiin yleisesti suomettumisesta, vaikka Suomen ulkoasianhallinto vakuutti Suomen olevan puolueeton länsimainen demokratia. SNLL lähetti Amerikan-kiertueelle koulutytöjoukkueen, joka edusti Suomen valtiota virallisena delegaationa. Joukkueen suojelijana toimi tasavallan presidentti Urho Kekkonen. Tellervo Perttilä ja Pirkko Metsälampi keräsivät voimistelijat Lauttasaaren yhteiskoulusta. (Perttilä, haastattelu; Lähteenkorva & Pekkarinen 2008, 351)

Olettaa voi, että näissä näytöksissä suomalaiskansallisen paatoksen osuus oli vähäisempi kuin aiemmilla kiertueilla, mutta kokonaan se ei kadonnut. Tellervo Perttilä kuvasi kiertueen henkeä. ”Pientä Suomea vietiin eteenpäin. Lähettiin Seatlesta, sitten San Fransisco, Los Angeles ja San Diego. Armi Ratia oli pukenut meidät. Kaikki vaatteet saatiin Marimekosta iltapukuja myöden. Johtajana oli Liisa Sysimetsä Suomen edustajistosta. Työiltä vaadittiin tiukat etukäteissitoumukset käytöksen suhteen. Matkaa varten harjoiteltiin äärettömän jämpästä neljä kertaa viikossa, eikä kukaan ollut poissa harjoituksissa. Halusimme antaa suomalaisesta työstä raikkaan, iloisen ja kohteliaan kuvan, ja ne myös olivat sellaisia.” Ohjelmat olivat hieman modernisoitua Jalkasen voimistelua, jossa oli keskeistä hitauden ja nopeuden sekä voiman ja keveyden vaihtelut. Säestäjänä toimi Inkeri Simola-Isaksson, joka ”oli mahtava ja oivalsi heti miten pitää säestää.” Esityksissä tytöillä oli valkoiset puvut ja Suomen lippu. Kotiin palattuaan joukkue esiintyi

myös Vuoden urheilijan palkitsemistilaisuudessa. ”Siellä presidentti kiitti meitä ja meillä on siitä kuvakin.” Myöhemmin joukkue edusti Helsingin kaupunkia Jugoslaviassa, Unkarissa ja Moskovassa. ”Jugoslaviassa meitä kuljetettiin aivan upeasti ja päästiin myös Titon juhlaan. Teuvo Aura oli Etyk-kokouksen isäntä ja hoteli Belgradin niin hyvin, että meidän matkamme oli kiitos siitä,” Perttilä muisteli. (Perttilä, haastattelu)

SUOMEN SUVI -OHJELMA 1980-LUVULLA

Suomalaiskansallisten voimistelunäytösten viimeisenä edustajana pidän Raija Riikkalan valioiden kenttäohjelmaa *Suomen Suv*i. Alun perin ohjelma suunniteltiin vuonna 1980 Tampereella pidettäviin Suomen Suurkisoihin. *Suomen suvi* -ohjelmassa kansalliset tunnukset ilmentyivät jo musiikissa: Riikkala oli valinnut Sibeliuksen pienimuotoisia kappaleita koreografiansa perustaksi. Puvustamisessa palattiin Suomi-neidon kaapuun. Voimistelijoiden asuina olivat pitkät liehuvat hameet, valkeita, sinisiä ja vihreitä, joilla he maalasivat kentälle kuvioita ja suuria pintoja. Näin voimistelijoiden liikunnasta muodostui Suomen lippu, joka lisäksi liehui. Juhliin osallistunut Päivi Koskela kertoi, kuinka Riikkala oli luonut jotain ennen näkemätöntä, ”*Suomen lipun hulmahteluista nämä kisat aina muistetaan.*” Myös Aira Ikonen vaikuttui siitä, kuinka ”*lippu saatiin liehumaan. Muutenkin näyttös oli suomalaisista naisvoimistelua parhaimmillaan: elastista, dynaamista, sulavaa ja virtaavaa ja viimeisteltyä.*” (Koskela 2004, 84; Ikonen, haastattelu)

Vuonna 1982 *Suomen suvi* -ohjelma esitettiin Zürichissä Gymnastradassa, jossa se sai valtavat suosiosoitukset ja televisioitiin eri puolille maailmaa. Tähän näyttökseen osallistui 216 voimistelijaa 48 seurasta ympäri Suomea. Lisäksi ohjelmaa esitettiin kahdessa Pohjola-illassa, kahdesti ulkona Rennbahnilla ja stadionilla kisojen viimeisenä liikuntanumerona. *Suomen suvi* -ohjelma oli lähtökohtana myös vuonna 1983 Helsingissä järjestettyjen yleisurheilun MM-kisojen avajais- ja päättäjäisnäytöksille. Tuolloin ohjelman esitti 768 valiovoimistelijaa 88 seurasta maan eri osista. Eräs osallistuja kertoi, kuinka ”*Raija Riikkala loi isänmaallisen tulen palon meihinkin. Olin ylpeä siitä, että sain olla mukana. Olin ylpeä siitä, että olin suomalainen. Liikkeiden kauneus, ei sellaista oltu Viialassa nähtykään, uudenlaista voimistelua, tanssillista. Riikkalalla oli linjat ja liikkeeseen tuli jaloutta, erittäin lyyristä. Ohjelmassa oli rytmiliikkeet, kauniita ja vaativia, mutta ei varsinaisesti vaikeita. Vaikeinta oli rytmin laskeminen, kun lippu liehui.*” (Kleemola 1996, 206–207; Asplund, haastattelu)

SUOMALAISKANSALLISTEN NAISVOIMISTELUNÄYTÖSTEN OMINAISPIIRTEITÄ

Kansallinen identiteetti on pysyvän olotilan sijaan prosessi, joka perustuu erityisesti kansalliseksi perinnöksi koettujen arvojen, symbolien, muistojen ja myyttien kokonaisuuden jatkuvaan uusintamiseen ja uudelleen tulkintaan. Nationalistisilla myyteillä on taipumus tulla otetuksi totena niin kauan, kun ne palvelevat yhteiseksi koettuja kansallisia päämääriä. (Kokkonen 2008, 31–32) Suomalaiskansallisissa näytöksissä suomalaisuus muotoiltiin omassa ajassaan ja toteutui tyylieltyjen tekojen, liikkeiden ja eleiden sarjana. Samalla ne heijastivat jotain oleellista Suomessa vallinneesta senhetkisestä kansakuntakäsityksestä. Vastaavasti näytösten myyttisyys oli tuntuvinta perinteen alkuaikoina suomalaisuusaatteen ollessa vahvimmillaan.

Analysoin suomalaisuuden ilmentämistä näytöksissä Butlerin mukaisesti performatiivina, toistuvana esittäjänä tekona, jonka suorittamisessa on merkityksellistä se, kuka toimii, miten ja missä. Ensinnäkin suomalaiskansallisten voimistelunäytösten esityspaikkana tuli olla nationalismille otollinen foorumi, kuten olympiakisat tai MM-

kilpailut. Myös merkittävät kansainväliset naisvoimistelutapahtumat ja naisvoimistelijoiden kiertueet ovat kohdentuneet nationalismin kannalta ”oikealle” yleisölle. Toiseksi näytösten liikekieli, moderni taidevoimistelu, oli saanut suomalaisen kansallisurheilun aseman hiihdon, kestävyysjuoksun ja pesäpallon tapaan. Kokkonen toteaa, että kansallisurheiluun liitetään tiettyjä merkityssisältöjä, joiden välityksellä aukeaa näkymä kansakunnan tärkeänä pitämiin asioihin. (Kokkonen 2008, 28, 30, 34)

Naisvoimisteluliikkeessä suomalaisuusaate eli etenkin SNLL:n ideologiassa. 1900-luvun alkupuolella niin miesten kuin naisten suomenkielisessä urheiluliikkeessä vaikutti snellmanilaisuus yhdistyneenä amerikkalaissävyiseen edistysuskoon ja rotuoppeihin. Naisten tehtävä oli urheilemisen sijasta todistaa kauneudellaan suomalaisten eurooppalaisuutta. Taustalla olivat suomalaisen mongoliakuperään yhdistetyt väitteet suomalaisten rumuudesta. Näitä hälventämään järjestettiin kauneuskilpailuja osoittamaan suomalaisille ja koko maailmalle, että suomalaiset eivät ole mongoleja vaan eurooppalaista alkuperää. Myös sorjat naisvoimistelijat loivat kuvaa ihannesuomalaisesta. Tässä yhteydessä naisen ruumis antoi kollektiiviselle kauneuden kokemukselle kansallisia sisältöjä. Valioiden näytöksissä naisen kurinalainen ruumis on edustanut modernilla tavalla järjen ja suorituksen maskuliinisia periaatteita ja järjestelmiä. Keskeinen viesti on ollut itsenäinen Suomen valtio ja sen elinvoimainen ja kurinalainen kansa. Kansalliset tunnukset, lippuaihe tai vaakuna sekä vuonna 1918 vahvistetut kansallisvärit, valkoinen ja sininen, ovat olleet aina läsnä esityksissä. (Kokkonen 2008, 28, 141; Valenius 2004, 191–198)

Voimistelunäytösten konkreettinen symboli oli kulttuurinen ikonografia, kaunis suomalainen nainen, Suomi-neito. Tulkitsen näytökset Suomi-neito -fantasian ilmentyminä. Alun perin Suomi-neito kuvattiin vaaleana, hulmuavahiuksisena ja sinisilmäisenä antiikintyyliisessä vaaleassa, liehuvassa kaavussa. Suomi-neito -fantasia kuuluu maamme skandinaaviseen perinteeseen jo 1700-luvulta lähtien. Suomi-neito hahmo täsmentyi 1800-luvun loppupuolella kuvanveistotaiteessa, jossa neito yleensä symbolisoi kansaa ja kansakuntaa, joskus myös valtiota ja valtiovaltaa. Kansallisten suurmiesten mitalien takasivuilla Suomi-neito oli 1900-luvun alussa itseoikeutettu aihe. Suomi-neidon perikuva on Edvard Iston maalaus ”Hyökkäys” (1899), jossa vaaleatukkainen nuori nainen taistelee hyökkäävää kaksipäistä kotkaa vastaan; kotka yrittää ryöstää neidon käsissä olevaa Suomen lakikirjan. (Tanttu-Porkka 2006; Reitala 1983)

Modernin suomalaisen valtiovallan muodostumisen aikana Suomi-neidosta muodostui kansakuntamme merkityksellinen aatteellinen symboli sekä poliittinen ja nimenomaan ulkopoliittinen hahmo. Alan mielestä kuvaukset nuorista neidoista olivat neitseellisen, moraalisesti yliveraisen minä-ihanteen symbolisaatio, jota hän pitää tärkeänä psykohistoriallista ryhmäprosessia ja kansakuntaa koossapitävänä moraalisenä voimana.

1900-luvun alussa Venäjä kohdisti voimakkaita sortotoimenpiteitä Suomeen separatismipyrkimysten johdosta. Näissä oloissa omista kansallisista tunnuksista tuli passiivisen aatteellisen vastarinnan välikappaleita. Vuoden 1906 suurlakon jälkeen kansallisilla tunnuksilla suorastaan hekumoitiin. Propagandatehtävän täyttivät Ruotsissa painetut Suomi-neito -kuvapostikortit, joissa Suomi-neito suojelee maamme valtiollisia tunnuksia, Suomen lippua tai Suomen vaakunaa. Kansallisvaltiollisen ihanteen symboliksi kehittynyt Suomi-neito edusti ihmisille sitä, mihin itse kunkin oli elämänsä aikana siveellisesti ja moraalisesti pyrittävä kohottautumaan. (Reitala 1983; Ala 1999, 12, 17, 214; Poutvaara 1973; Tanttu-Porkka 2006)

Suomi-neito-fantasiolla on ollut erityinen merkitys maamme kansallistunteen nostattamisessa myöhemminkin. Valeniuksen Suomi-neito analyysi (2004) kattaa Suomi-neidon hahmon koko kirjon nuoresta, sorjasta neidosta karkeaan Suometar-mammaan tai kansallispukuiseen reippaaseen toimijaan. Naisvoimistelijoiden suomalaiskansallisissa näytöksissä yhdistyivät sorja neito ja reipas toimija.

Voimisteluohjelmat edustivat sorjaa neitoa ja kiinnittyivät varhaiseen svekomaanien Suomi-neito -hahmoon. Taas kansantanhujen esittäminen edusti fennomaanien Suomi-neito -hahmoa, joka pukeutui kansallispukuun. Kansantanhut olivat suomalaisvoimistelijoiden vetonaulana esimerkiksi Berliinin olympialaisissa. Lisäksi naisvoimistelijoiden juhlapukuna oli aito suomalainen kansallispuku.

Valioiden myyttiset voimistelunäytökset ovat heijastaneet jotain oleellista Suomen sen hetkisestä kansakunnasta, sen valtasuhteista ja ideologiasta. Kulttuurisidonnaiset symbolit ja riitit liittyvät aina valtaan ja intresseihin, joiden esittämisessä on kysymys yhteiskunnallisten merkitysten antamisesta. Jokainen sukupolvi on yhdistellyt ja tulkinnut kansallista perintöä ja yhdistänyt näytöksiin uusia kulttuu-

ritekijöitä. Jo vuonna 1912 Tukholman olympialaisissa suomalaisten naisvoimistelijoiden esiintymisessä oli läsnä Suomi-neito-fantasiaan piirteet: viehkeät ja sorjat neidot liikkuvat kevyesti ja suojelivat Suomen kansallista tunnusta. *Suomen suvi* -ohjelmassa Suomen kansakunta on jo täydessä kypsyydessään. Lippu ei ole enää vain joidenkin neitosten kantama valtiollinen tunnus, vaan koko koreografia on ylistys lipullemme. Symbolit vaikuttavat ihmisten kokemaan todellisuuteen synnyttämällä sitä koskevia lisämerkityksiä. Tellervo Perttilä mielti, että ”kun näkee ohjelman kuten Riikkalan Suomen suvi, tulee semmoinen hyvän olon tunne, että pieni Suomi pärjäs.” (Perttilä, haastattelu)

LÄHTEET

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Ala, J.** 1999. Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Butler, J.** 2006. Hankala sukupuoli. Helsinki: Gaudeamus.
- Durkheim, É.** 1980 (1912). Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen totemijärjestelmä. Helsinki: Tammi.
- Goltermann, S.** 1998. Körper der Nation. Habitusformierung und die Politik des Turnens 1860–1890. Kritische Studier zur Geschichtswissenschaft, Band 126. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hentilä, S.** 1992. Urheilu järjestäytyy ja politisoituu. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toimittanut): Suomi uskoi urheiluun. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Vapokustannus, Helsinki.
- Kielitoimiston sanakirja 2006.** Osa 3., S–Ö. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Kokkonen, J.** 2008. Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismiin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Bibliotheca Historica 119. Helsinki: SKS.
- Laine, L.** 1992. Ruumiinharjoitusten monet muodot. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.): Suomi uskoi urheiluun. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Vapokustannus, Helsinki.
- 2000. Työväen urheiluliikkeen naiset. Otava, Helsinki.
- Lähteenkorva P. & Pekkarinen J.** 2008. Idän etuvartio? Suomi-kuva 1945–1981. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Nygrén, H.** 1987. Ristiriitojen olympialaiset 1936. Teoksessa Suomen historia, osa 7: Itsenäisyyden alku – toisen maailmansodan aika. Weilin & Göös, Espoo.
- Paasivirta, J.** 1962. Suomen osallistuminen Tukholman olympialaisiin vuonna 1912. Diplomaattisia selvittelyjä. Helsinki: Suomen Olympiakomitean julkaisuja. –1962a, Suomen kuva Yhdysvalloissa. Porvoo: WSOY.
- Peltovuori, R.** 2005. Suomi saksalaisin silmin 1933–1939. Lehdistön ja diplomaattian näkökulmia. Historiallisia tutkimuksia 223. SKS, Helsinki.
- Poutvaara, M.** 1973. Postia sortokaudella. Sortovuosien passiivinen vastarinta postin käytössä. Jyväskylä.
- Reitala, A.** 1983. Suomi-neito. Helsinki: Otava.
- Tanttu-Porkka, I.** 2006. The Maiden of Finland – among the elite of national symbols. www.virtual.finland.fi. 18.9.2006.
- Tjeder, D.** 2002. When Character Become Capital: The Advent of the Self-Made Man in Sweden, 1850–1900. Men and Masculinities 5, 2002.
- Trangbæk, E.** 1997. Gender in Modern Society: Femininity, Gymnastics and Sport. International Journal of the History of Sport 14(1997), 3, 136–156
- Valenius, J.** 2004. Undressing the Maid. Bibliotheca Historica 85. SKS. Helsinki.
- Viita, O.** 2003. Hymyilevä Hannes. Työläisurheilijan Hannes Kolehmainen sanokaruus porvarillisessa Suomessa.

AIKALAIS- JA NAISVOIMISTELUKIRJALLISUUS

- Aamulehti,** 1935. Suomen naisvoimistelu kansojen kilpakentille Berliinin olympialaisiin. Aamulehti 14.11.1935, 3.
- Björkstén, E.** 1920. Naisvoimistelu, ensimmäinen osa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Collan, A.** 1912. Olympialaiset kisat Tukholmassa. Kisakenttä 7–8, 1912, 143–150.
- H. Tnen** 1936. Suomen naisten Olympiajoukkueen mukana Berliinissä. Kisakenttä 12, 1936, 185–188.
- Jukola, M.** 1953. Suuri olympiakirja. kolmas painos. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Karjalainen, L.** 1938. Suomalaista naisvoimistelua ulkomailla. Kisakenttä 10–11 1938, 163–165.
- Kisakenttä** 10, 1930. Elli Björkstén voimistelunohjaajana Olympialaisissa kisoissa Tukholmassa v. 1912, 306–309.
- Kisakenttä** 11, 1936. Tri Karin puhe olympialaisohjelman esittämistilaisuudessa Messuhallissa 15. V. 1936.
- Kisakenttä** 12, 1936. Olympia-Zeitung, 1936.
- Kleemola, I.** 1976. SNLL:n historia 1896–1975. Helsinki: Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto. –1996. Naisliikuntaa 100 vuotta. Helsinki: Otava.
- Koskela, P.** 2004. SNLL:n juhlien kentänäytökset. Muistelen SNLL:n kenttäohjelmia 1970- ja 1980-luvuilla. Teoksessa: L. Laine ja A. Sarje (toim.) Naisvoimistelun juhlaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto liikuntatieteiden laitos.
- Kurvinen, H.** 1959. Elin Kallio, Suomen Naisvoimistelun Äiti. SNLL, Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton julkaisu N:o 34. Helsinki: SNLL.
- L. K.** 1936. Voimistelua Stadionilla. Kisakenttä 12, 1936, 189–190.
- Laine, L. & A. Sarje 2002.** Suomalaisen naisvoimistelun maailmat. Helsinki: Naisvoimistelun Tuki ry.
- Levälahti K. E.** 1944. Levä kertoo urheilumuistojaan. Arvi A. Karisto Oy.
- Meinander, H.** 1996. Lik martallen som rågfältet. Hundra år finlandssvensk gymnastik. Finlands Svenska Gymnastikförbund.
- Puotunen, M.** 2000. Ryhtiä, työtä! Hymyilkää, tämä on hauskaa! Tutkielma turkulaisen naisvoimistelunohjaajan Lahja Salvanderin elämästä ja elämäntyöstä. Pro gradu -tutkielma Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, kansatiede.
- Rivinainen, 1936.** Kun Suomen voimistelijatytöt puristivat kaksi kertaa Hitlerin kättä ja joivat hänen luonaan kahvia. Kisakenttä 12, 1936, 91–92.
- Wichmann, G.** 1965. Elli Björkstén. Helsingfors: Nordiskt Förbund för Kvinnogymnastik & Finlands Svenska Kvinnogymnastikförbund.